

ДО ОБГОВОРЕННЯ TO DISCUSSION

УДК 332.14.001.76

ІННОВАЦІЙНІ ФАКТОРИ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

В.М. Осипов, д.е.н., професор

Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, Одеса, Україна

А.М. Грезіна

Одеський національний економічний університет, Одеса, Україна

Осипов В.М., Грезіна А.М. Інноваційні фактори розвитку регіону: проблеми та перспективи.

В статті визначено сутність інноваційного розвитку регіону, досліджено глобальне інноваційне середовище. Проведено аналіз основних факторів розвитку, а також проблем, які гальмують інноваційний процес. Внесені пропозиції щодо вдосконалення факторів розвитку та визначені основні принципи реалізації інноваційної стратегії.

Ключові слова: інновація, регіон, фактори розвитку, інноваційний процес

Осипов В.М., Грезіна А.М. Инновационные факторы развития региона: проблемы и перспективы.

В статье рассмотрена сущность инновационного развития региона, исследована глобальная инновационная среда. Проведен анализ основных факторов развития, а также проблем, которые преграждают инновационный процесс. Вынесены предложения по совершенствованию факторов развития и определены принципы реализации инновационной стратегии.

Ключевые слова: инновация, регион, факторы развития, инновационный процесс

Osipov V.M., Grezina A.M. Innovative factors of the region development: problems and prospects.

In the article essence of innovative region development and global innovative environment are reviewed. The analysis of major factors of development and problems which block innovative process are carried out. Offers on improvement the factors of development and principles of realization innovative strategy are taken out.

Keywords: innovation, factors of the region development, innovative process

Ринкова трансформація регіонів України супроводжувалася згасанням інноваційної активності на тлі глибокого економічного спаду й подальшої кризи. Колишня господарська система характеризувалася вибірковим підходом до інновацій. Дослідження регіональних інноваційних процесів як складової економічного зростання та активізації зовнішньоекономічної діяльності зумовлене тим, що подальший економічний розвиток регіонів нашої країни можливий лише на засадах інноваційності. Це передбачає врахування не тільки новітніх досягнень науково-технічного прогресу, підвищення наукового та технологічного рівня регіонів, що є одним із ключових факторів успіху, а й розроблення та застосування низки нових інституціональних, організаційних, соціальних, культурних форм суспільного розвитку. В умовах пріоритетності розвитку науки і технологій особливо зростає роль і значення впровадження інновацій у виробничі процеси. Більшість економічно розвинених країн при цьому віддають перевагу формуванню регіональних інноваційних осередків, що виявилися найефективнішими інструментами інноваційної системи, здатними швидко реагувати на потреби економіки. Концентрація та інтеграція науки, виробництва та ефективного менеджменту в регіонах створює сприятливі передумови для розвитку інноваційної економіки як окремих регіонів, так і держави загалом.

Методологічні питання формування і розвитку інноваційної системи аналізуються у роботах таких дослідників як Л. Антонюк, О. Білорус, А. Гальчинський, В. Геєць, Б. Губський, М. Делягін, Я.А. Жаліло, О.А. Кириченко, Б.Є. Кваснюк, Л.Л. Ковальська, А. Кредісов, Д. Лук'яненко, З. Луцишин, Ю. Макогон, С. Мочерний, В. Новицький, Є. Панченко, Ю. Пахомов, А. Поручник, В.Рокоча, Л. Руденко, А. Румянцев, В. Сіденко, С. Сіденко, С. Соколенко, Є. Савельєв, В. Савчук, В. Семиноженко, А. Філіпенко, Т. Циганкова,

В. Чужиков, І.Школа та інших. Проте, проблема інноваційного розвитку економіки регіонів є комплексною і у контексті досягнення глобальної конкурентоспроможності її вирішення потребує пошуку нових гнучких механізмів та інструментів, насамперед, у напрямках: розвитку методології аналізу сучасних інноваційних процесів; порівняльних характеристик макроекономічного впливу на інноваційний розвиток; селекції інноваційних стратегій в трансформаційні періоди розвитку; обґрунтування пріоритетності інноваційного компоненту сучасної економічної стратегії України.

Наявний науково-технологічний потенціал регіонів України у координатах сучасного стану і перспектив їх соціально-економічного розвитку обумовлює необхідність кардинального оновлення підходів до формування і реалізації регіональної інноваційної політики, удосконалення національного менеджменту у напрямі стимулювання макроекономічної інноваційної політики та реальної мотивації українських підприємств до науково-технологічного оновлення. При цьому принципово важливим є поглиблений аналіз і врахування впливу факторів глобалізації на особливості інноваційного процесу.

Враховуючи те, що інноваційні зміни на регіональному рівні є вкрай потрібні і можуть забезпечити високі показники соціально-економічного розвитку регіонів, постає потреба дослідити особливості інноваційної діяльності на регіональному рівні та визначити механізми активізації регіональної інноваційної діяльності.

Активізація інноваційної діяльності має вирішальне значення як для країни в цілому, так і для кожного її регіону. Досягнення якісно нового рівня економічного розвитку у країні та підвищення рівня життя можливе лише з переходом до інноваційного типу розвитку, який припускає взаємопов'язане становлення науково-технічної, виробничої, фінансової, соціальної, інституціональної та інших сфер.

Регіональна інноваційна політика є невід'ємним складником державної інноваційної політики. Враховуючи особливості того чи іншого регіону, вона визначає, з одного боку, ставлення держави до його інноваційних та науково-технічних проблем, а з іншого, – забезпечує участь наукового та інноваційного комплексу регіону у вирішенні соціально-економічних і науково-технічних проблем держави. Стимулювання інноваційних процесів у регіонах повинно базуватися на засадах науково обґрунтованої стратегії інноваційного розвитку регіонів та реалізовуватися в межах державної інноваційної політики.

Визначення поняття «інноваційний розвиток» є предметом дискусій як економістів-теоретиків, так і економістів-практиків. Так, інноваційним розвиток можна визначити як результат реалізації нововведень [1]. Але при цьому інноваційність визначається ще рядом критеріїв, залежних від суб'єкта, що піддається аналізу – підприємства

або національної економіки, й передбачає як результат досягнення нової позитивної якості досліджуваної системи або принаймні окремих її параметрів. Інновації існують у різних формах: нові види технологій, нова продукція, новий виробничий процес. Зазвичай під інноваціями розуміють систему, що складається з трьох певних фаз: генерування (виробництво) знання; його спільне використання і поширення між потенційними споживачами; застосування цього знання для вдосконалення продукту.

При розгляді питання інноваційного розвитку неможливо оминати досвід технологічно розвинутих країн, а також тенденції інноваційної діяльності, які здійснюють суттєвий вплив на процеси інтернаціоналізації у напрямі формування глобального інноваційного середовища – уніфікованих умов розвитку національних і міжнародних інноваційних систем, які безпосередньо впливають на принципи, методи й особливості розробки і реалізації інноваційних стратегій корпорацій, регіонів та інтеграційних об'єднань.

Ознаками глобального інноваційного середовища є:

- цілеспрямованість у розповсюдженні знань і технологій, розширення взаємовигідного науково-технічного співробітництва і розвиток зв'язків між державним і приватним секторами, науково-дослідними центрами і міжнародними організаціями для сприяння швидкому освоєнню досягнень НТП;
- поліцентричність, що обумовлена наявністю декількох світових центрів інноваційного розвитку, кожний з яких має свої специфічні особливості, сформовані в залежності від рівня домінуючого технологічного устрою, підприємницької філософії і суспільних цінностей, джерел конкурентних переваг держав, ступеня відкритості економічних систем;
- регіональна спеціалізація, що досягається шляхом організації регіональних інноваційних центрів і реалізацією спільних інноваційних програм;
- конфліктність корпоративних, національних і міжнародних інтересів соціально-економічного розвитку, яка викликана постійною боротьбою за технологічне лідерство на світових ринках;
- суперечність через різноспрямованість корпоративних і національних стратегій у інноваційній сфері;
- мінливість ознак і властивостей протягом обумовленого часу внаслідок взаємодії різних інституційно-регулятивних структур національного і міжнародного рівнів;
- незбалансованість через нерівномірності соціально-економічного розвитку країн, відмінності якісних і кількісних характеристик їх інноваційних потенціалів, відмінності технологічних укладів країн – агентів глобального інноваційного середовища (ГІС);

- невизначеність із високим рівнем фінансових і комерційних ризиків інноваційної діяльності;
- гнучкість завдяки адаптації до умов ведення ефективного інноваційного менеджменту;
- кумулятивність як здатність накопичувати знання й інформацію – ключовий ресурс економічного розвитку і конкурентоспроможності на інноваційній основі.

Інноваційними параметрами глобалізації виступають:

- питома вага інноваційної продукції, науково-технологічних і інформаційних послуг, комерційного науково-технологічного обміну у світовому ВВП і експорті;
- частка новітніх, удосконалених та ресурсозберігаючих технологій у загальному їх обсязі;
- ступінь стандартизації й уніфікації продукції і послуг.

Інноваційний розвиток регіонів вирішальною мірою залежить від трьох основних груп факторів: економічних, інституціональних і фінансових [2]. Інституціональні структури регіонального рівня в нашій країні перебувають у стадії становлення. Окрім загальних інституціональних причин недостатньої інноваційної активності регіонів, необхідно особливо підкреслити слабкість регіонального управління внаслідок дублювання функцій місцевих органів влади й органів самоврядування, використання обома сторонами застарілого менеджменту, відсутність реальних економічних, фінансових та інституціональних важелів і стимулів впливу на інноваційний процес. Друга інституціональна проблема – недосконалість законодавства відносно захисту прав інтелектуальної власності. До того ж венчурний бізнес, кластерні інноваційні системи та пілотні проекти перебувають на первісних стадіях свого розвитку. Сутність підтримки і розвитку інноваційних процесів у регіоні полягає у такій організації та взаємодії місцевої влади, центру сприяння розвитку інноваційної діяльності в регіоні, структур, безпосередньо зайнятих виробництвом інноваційної продукції та фінансових інститутів, яка дасть можливість регіону зайняти лідируючі позиції на регіональному, національному та світовому ринку і забезпечити високі показники соціально-економічного розвитку. Означена співпраця повинна враховувати всі аспекти інноваційного розвитку регіону та охоплювати організаційний, фінансово-інвестиційний, соціальний, інформаційно-аналітичний, консультативний, науково-освітній, торгівельно-реалізаторський напрям.

Інновації, які нині виступають запорукою та матеріальною основою економічного зростання, надають змогу країні прискорено подолати стадії економічного розвитку на основі розвитку виробництва та збільшення інвестицій, й перейти до більш високої стадії інноваційного розвитку. Наука, інновації та економічне зростання нині формують трикутник, кожний з елементів якого стратегічно залежить від інших.

Проблема фінансового забезпечення інвестицій, як головна складова, яка забезпечує розвиток інноваційного процесу на підприємствах, залишається однією з найбільш гострих для регіонів. Спад інвестиційної діяльності обумовлений, в основному, недостатньою адаптованістю механізму управління процесом розширеного відтворення промислового виробництва до ринкових умов та зростанням значення власних засобів підприємств у фінансуванні капітальних вкладень. Україна має потужний науковий потенціал, однак кризові явища призвели до втрати попиту на наукову продукцію на внутрішньому ринку, що пояснюється падінням загального рівня інвестицій на тлі інфляції, зростанням взаємозаборгованості і переорієнтацією економічної діяльності з реального сектора в сектор швидкоплинних фінансових операцій. Поряд із низькими обсягами фінансування науки й інноваційної діяльності важливою проблемою є деформоване співвідношення витрат на науку та інновації. Всі вищезазначені фінансові труднощі для розвитку і впровадження інновацій вимагають припливу капіталу ззовні, але на ринку інвестицій вільні капітали пересуваються в напрямках найбільш вигідних об'єктів вкладення коштів з врахуванням об'єктивних факторів. Серед них важливе значення мають, наприклад, темпи економічного зростання, конкурентоспроможність регіону, або галузі, оцінка ризику вкладення інвестицій у іноземних інвесторів. Вже сформувалася думка, що інвестиції в українські проекти – діло надзвичайно ризиковане. Існують проблемні чинники, які відлякують іноземних інвесторів від вкладення капіталу в українську економіку, серед яких можна виокремити:

- нестабільність економічної та політичної ситуації в країні;
- недосконалість юридичної бази і національного законодавства, що має захищати інтереси зарубіжних, так і вітчизняних інвесторів;
- високий рівень корумпованості і високий рівень ризику ведення підприємницької діяльності
- нестабільність фінансової системи і високий ступінь інфляції
- проблеми податкового регулювання, високі податкові ставки і відсутність льотних умов для іноземних інвесторів
- слабкий розвиток інноваційної інфраструктури і недостатність кваліфікованих кадрів.

Отже, регіональна і державна політика забезпечення інноваційного процесу повинна бути спрямованою на формування необхідного обсягу інвестиційних ресурсів, їх цільове використання, створення умов для порівняно невисокої капіталомісткості інноваційного прориву (розвитку конкурентоспроможних наукомістких виробництв, які не потребують великих фінансових витрат), а також стимулювання співпраці між наукою та бізнесом на регіональному рівні [3].

Обираючи той чи інший варіант інноваційної регіональної політики, слід визначити джерело надходження інноваційних продуктів, процесів і технологій. Країни, що перебувають на периферії технологічного розвитку, розраховуючи на імпорту технологій та інвестиції, насамперед мають розвивати власний науково-технологічний потенціал. Світова практика свідчить, що, хоча трансфер технологій є досить важливим чинником економічного розвитку, передання технологій від розвинутих до менш розвинутих країн пов'язане з певними проблемами. По-перше, застосування новітньої технології потребує наявності специфічного досвіду та володіння унікальною інформацією (ноу-хау). По-друге, новітня технологія може бути несумісною із застарілою технологічною базою та нерозвинутою інфраструктурою, зокрема через відмінності у національних системах безпеки або стандартів. При цьому виникає необхідність перекваліфікування персоналу. Труднощі міжнародного трансферу технологій зумовлюються також певними характеристиками сучасних технологій – їх вузькою спеціалізацією, швидким застаріванням, необхідністю постійного оновлення, високою ризикованістю фінансових результатів, швидким розповсюдженням по всьому світу, складністю щодо забезпечення тривалої технологічної монополії. А саме досягнення певного рівня технологічної монополії на основі власних розробок й визначає ступінь технологічного розвитку, інноваційності національної економіки, а відтак успіх внутрішньої політики та позиції регіонів, а й в цілому країни на міжнародному ринку. При цьому необхідно виокремити необхідність розвинутої системи інноваційної інфраструктури, вона являється основним інструментарієм і механізмом інноваційної економіки, вона здатна забезпечити достатньо високий рівень розвитку регіону, і в цілому держави. До складу інфраструктури входять:

- інноваційно-технологічні центри, університети, наукові установи;
- технологічні інкубатори, технопарки, технологічні кластери;
- учбово-ділові центри і інші спеціалізовані організації;
- лізингові центри, фонди підтримки підприємництва, органи регіонального управління;
- аналітичні і статистичні центри, інформаційні бази та мережі;
- фінансово-кредитні установи, інвестиційні, інноваційні фонди і компанії;
- система ліцензування, патентування і консалтингу, а також стандартизації і сертифікація;
- створення біржі інноваційних технологій.

Інноваційна інфраструктура дозволяє створити взаємозалежну сукупність відносин у системі: освіта – наукові дослідження та розробки – промислове виробництво – ринок.

Іншою істотною проблемою, що обмежує можливості розвитку інфраструктури регіону,

підтримки інноваційного бізнесу представляється недостатній ступінь доступності інформації про її діяльність, а також непрозорість механізмів, з використанням яких організації інфраструктури реалізують свою мету. Рішення цієї проблеми лежить у першу чергу в області поширення в доступній формі інформації про функції (і механізми їхньої реалізації) основних інфраструктурних організацій, а саме за допомогою таких інституцій, як біржі інноваційних технологій.

Говорячи про роль інноваційного процесу загалом та інноваційної інфраструктури зокрема у розвитку країни та конкретних регіонів, слід зауважити на стратегічній ролі технологічного оновлення, оскільки успішна інноваційна діяльність веде до подолання соціальних суперечностей та відіграє вирішальну роль в економічному розвитку держави, забезпеченні конкурентоздатності національної або локальної економіки на міжнародному або міжрегіональному рівнях. При розробці, впровадженні та розрахунку економічного ефекту інноваційної діяльності слід враховувати такі критерії:

- економічний – оцінює економічні результати інноваційного процесу;
- соціально-економічний – враховує соціально-економічні аспекти інноваційного процесу;
- сталості і збалансованості розвитку – якісні складові інтенсифікації інноваційного процесу;
- інституціональний – інституціональне забезпечення інноваційного процесу;
- функціональний – нелінійність інноваційного процесу.

Необхідно відмітити, що зміни, що відбуваються внаслідок інноваційної діяльності, носять екстенсивний (пов'язані із кількісним збільшенням параметрів науково-технологічного розвитку) та інтенсивний (пов'язані з якісними перетвореннями науково-технологічної сфери) [4].

Трансформації внаслідок екстенсивних змін:

- збільшення кількості інститутів інноваційної інфраструктури;
- збільшення обсягів експорту та імпорту інноваційної продукції;
- розвиток державного науково-дослідницького сектору;
- збільшення обсягів фінансування науково-дослідницького сектору;
- збільшення обсягів фінансування інноваційного сектору;
- збільшення обсягів фінансування сфер науки та освіти.

Зміни, в результаті інтенсивних зрушень:

- підвищення якості науково-дослідницьких робіт;
- поліпшення використання інтелектуальних ресурсів;
- удосконалення системи управління організації інноваційних структур та їх мереж;
- удосконалення форми і механізмів інтеграції наукового і виробничого секторів.

На сьогодні в Україні вже не існує бачення іншої альтернативи суспільного розвитку, ніж впровадження промислово-технологічної інновації та переорієнтація з екстенсивних на інтенсивні чинники економічного зростання. В процесі багаторічного обговорення проблеми активізації інноваційного шляху розвитку регіонів України вже встановлено, що для цього необхідне швидке розгортання прогнозно-аналітичних досліджень з визначенням пріоритетів інноваційного розвитку, активізація роботи з формування і реалізації інноваційних програм різних рівнів, підготовка інноваційних кадрів, підвищення інноваційної культури удосконалення механізму управління державними програмами, розгортання прикладних та науково-дослідних робіт, орієнтованих на розробку нових сучасних технологій, розвиток нових інноваційних структур, навчання і перекваліфікацію кадрів. І все це повинна забезпечити відповідна інфраструктура в єдиному монолітному комплексі.

Метою інноваційної діяльності (освітньої, науково-дослідної, дослідно-конструкторської, виробничої, техніко-технологічної, зовнішньоекономічної та інших), є постійне структурне оновлення економічної системи із забезпеченням дотримання національних інтересів шляхом консолідації зусиль підприємств, галузей, регіонів

для ефективного реалізації досягнень НТП на внутрішньому і зовнішньому ринках. Саме держава сприяє підвищенню національної конкурентоспроможності, сучасна концепція управління якою базується на принципах ефективного функціонування бізнесу; гнучкості його державного регулювання, інфраструктурної досконалості.

Потрібно зазначити, що найбільший ефект від впровадження інновацій у регіоні досягається виключно за умов комплексності, тобто поєднанні та одночасної реалізації всіх напрямів інноваційного розвитку регіону. При цьому принципами, покладеними в основу стратегії регіонального інноваційного розвитку повинні бути:

- узгодженість при визначенні державних та регіональних інноваційних пріоритетів;
- комплексний підхід до формування інноваційної політики регіону;
- пріоритетність розвитку науково-освітнього потенціалу;
- формування конкурентоспроможного інноваційного середовища з розвинутою інфраструктурою;
- цільова мобілізація наявних ресурсів (людських, природних, фізичних, організаційних, фінансових) на пріоритетних напрямках та проектах.

Список літератури:

1. Стеченко Д.М. Інноваційні форми регіонального розвитку: Навч. посіб. – К.: Вища школа., 2002. – 254 с.
2. Николаев А. Инновационное развитие и инновационная культура // Проблемы теории и практики управления. – 2001. – №5. – С. 57–63.
3. Тарасова В.В. Теоретичні аспекти становлення регіонального інноваційного комплексу // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. – 2002. – Вип. 157. – С. 173-182.
4. Корнілова І.М. Проблеми управління інноваційною діяльністю вітчизняних підприємств в умовах глобалізації // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2001. – Вип. 48. – С. 18-21.

Надано до редакції 22.12.2011

Осипов Володимир Миколайович / Volodymyr M. Osipov
osipovugconver@gmail.com

Грезіна Алла Мирославівна / Alla M. Grezina
alla.grezina@gmail.com